

УДК 615.814.1

DOI <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-5-4>

Igor MARTSENIUK

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor of the Department of Physical Therapy and Occupational Therapy of the National University of Physical Education and Sports of Ukraine, 1, Physical Education, Str., Kyiv-150, Ukraine, postal code 03150 (marceniuki@gmail.com)

Natalia SVYRYDOVA

Doctor of Medical Sciences, Professor, Director of the Institute of Medical and Pharmaceutical Sciences, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (natalia.svyrydova@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2166-5904>

Taras GUSEV

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor, Head of the Department of Physical Education, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (tpg197@ukr.net)

Yaroslav SIBIRYAKIN

Graduate Student of the Department of Physical Therapy and Occupational Therapy of the National University of Physical Education and Sports of Ukraine, 1, Physical Education st., Kyiv-150, Ukraine, postal code 03150 (subirakin@gmail.com)

Gennadii CHUPRYNA

Doctor of Medical Sciences, Professor of the Department of General Medical Disciplines, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (gen7chupryna@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1351-015X>

Vitaly SEREDA

Candidate of Medical Sciences, Head of the Department of General Medical Disciplines, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (servit1967@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2498-0333>

Igor МАРЦЕНЮК

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії Національного університету фізичного виховання і спорту України, вул. Фізкультури, 1, Київ-150, Україна, 03150 (marceniuki@gmail.com)

Наталія СВИРИДОВА

доктор медичних наук, професор, директор Інституту медичних та фармацевтичних наук, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, індекс 02000 (natalia.svyrydova@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2166-5904>

Тарас ГУСЄВ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, індекс 02000 (tpg197@ukr.net)

Ярослав СИБІРЯКІН

аспірант кафедри фізичної терапії та ерготерапії Національного університету фізичного виховання і спорту України, вул. Фізкультури, 1, Київ-150, Україна, 03150 (subirakin@gmail.com)

Геннадій ЧУПРИНА

доктор медичних наук, професор кафедри загальномедичних дисциплін, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, індекс 02000 (gen7chupryna@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1351-015X>

Віталій СЕРЕДА

кандидат медичних наук, завідувач кафедри загальномедичних дисциплін, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, індекс 02000 (servit1967@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2498-0333>

Бібліографічний опис статті: Марценюк І., Свиридова Н., Гусев Т., Сибірякін Я., Чуприна Г., Середя В. (2023). Застосування рефлексотерапії за методикою «балансування гексаграм» у комплексній реабілітації захворювань органів дихання із психоемоційними порушеннями *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*, 2023. Вип. 5 (14). С. 25–29. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-5-4>

Bibliographic description of the article: Martseniuk, I., Svyrydova, N., Gusev, T., Sibiryakin, Y., Chupryna, G., Sereda, V. (2023). Zastosuvannya refleksoterapii za metodom «balansuvannya geksagram v kompleksniy rehabilitatsii zachvoruvan organiv dychannya iz psyoemoisinyumu porushennyamy [Reflexotherapy according to the method of “balancing hexagrams” in the combined rehabilitation of diseases of the respiratory system with psychoeemotional disorders]. *Suchasna medytsyna, farmatsiia ta psykhologichne zdorovia – Modern medicine, pharmacy and psychological health*, 5 (14), 25–29. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-5-4>

APPLICATION OF REFLEXOTHERAPY ACCORDING TO THE “HEXAGRAM BALANCING” METHOD IN THE COMBINED REHABILITATION OF DISEASES OF THE RESPIRATORY SYSTEM WITH PSYCHOEMOTIONAL DISORDERS

Abstract. The article is devoted to one of the most urgent problems of medicine – complex treatment of bronchial asthma. Often, various diseases, especially those that occur with aggravated under the influence of psycho-emotional stress, depression, asthenia and other adverse psychosocial factors, are accompanied by long-term symptoms. Medicinal methods of treatment are not fully effective, so non-medicinal technologies should be resorted to. Combined treatment of bronchial asthma using in rehabilitation reflexotherapy methods has been used for a long time, it is especially effective when there are also psychosomatic problems.

The article as well presents the main theoretical principles of the “balancing of hexagrams” method and its practical implementation. A clinical case is also presented: bronchial asthma in the patient with psychoemotional disorders. The methods of acupuncture diagnosis are presented, the acupuncture diagnosis is characterized in detail, the description of acupuncture correction is given, the methods of medical correction used in treatment, the features of the “favorable” hexagram are considered.

Thus, patients with bronchial asthma with psychoemotional disorders are found in the practice of a reflexologist. In the complex of therapeutic measures for bronchial asthma with psychoemotional disorders, the use of the acupuncture method “balancing hexagrams” can be effective.

Purpose. To consider the peculiarities of the use of reflexotherapy by the method of “balancing hexagrams” in the complex rehabilitation of patients with diseases of the respiratory system with psycho-emotional disorders.

Scientific novelty. For the first time in our country, the technique of making acupuncture prescriptions and acupuncture using the method of “balancing hexagrams” was used in the complex rehabilitation of patients with diseases of the respiratory system with psycho-emotional disorders.

Methods. We consider one clinical case of the use of reflexotherapy using the method of “balancing hexagrams” in the complex rehabilitation of diseases of the respiratory organs with psycho-emotional disorders.

Results. As a result of treatment using the “balancing hexagrams” method, the patient's condition improved: his psycho-emotional state normalized, he was able to completely give up alcohol, went on a diet; his respiratory conditions improved.

Conclusions. 1. Bronchial asthma occurs in the practice of a reflexologist, and with this disease, reflexotherapy methods are effective primarily for psycho-emotional disorders.

2. The use of the acupuncture method “balancing hexagrams” can be effective in the complex of treatment measures for bronchial asthma.

Key words: rehabilitation, reflextherapy, “balancing hexagrams” method, bronchial asthma with psychoemotional disorders.

ЗАСТОСУВАННЯ РЕФЛЕКСОТЕРАПІЇ ЗА МЕТОДИКОЮ «БАЛАНСУВАННЯ ГЕКСАГРАМ» У КОМПЛЕКСНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗАХВОРЮВАНЬ ОРГАНІВ ДИХАННЯ ІЗ ПСИХОЕМОЦІЙНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Анотація. Стаття присвячена одній із найбільш актуальних проблем медицини – комплексному лікуванню бронхіальної астми. Нерідко різні захворювання, особливо ті, що протікають із загостренням під впливом психоемоційного стресу, депресії, астенії та інших несприятливих психосоціальних факторів, супроводжуються тривалою симптоматикою. Медикаментозні методи лікування тут не є повністю ефективними, тому доводиться вдаватися до немедикаментозних технологій. Комплексне лікування бронхіальної астми з використанням у реабілітації методів рефлексотерапії застосовується давно, особливо воно ефективне, коли мають місце також і психосоматичні проблеми.

У статті також представлені основні теоретичні положення методу «Балансування гексаграм» та його практична реалізація. Також наведено клінічний випадок: бронхіальна астма у хворого з психоемоційними розладами.

Таким чином, хворі на бронхіальну астму з психоемоційними розладами зустрічаються в практиці рефлексотерапевта. У комплексі лікувальних заходів при бронхіальній астмі з психоемоційними розладами ефективним є застосування акупунктурного методу «балансування гексаграм».

Мета. Розглянути особливості застосування рефлексотерапії за методом «балансування гексаграм» в комплексній реабілітації захворювань органів дихання із психоемоційними порушеннями

Наукова новизна. Вперше в нашій країні використано методику складання акупунктурних рецептів і акупунктуру за методом «балансування гексаграм» в комплексній реабілітації захворювань органів дихання із психоемоційними порушеннями

Методи. Ми розглядаємо один клінічний випадок застосування рефлексотерапії за методом «балансування гексаграм» в комплексній реабілітації захворювань органів дихання із психоемоційними порушеннями

Результати. В результаті лікування за методом «балансування гексаграм» стан хворого поліпшився: нормалізувався його психоемоційний стан, він зміг повністю відмовитися від алкоголю, перейшов на дієту; покращились його респіраторні кондиції.

Висновки. 1. Бронхіальна астма зустрічається в практиці рефлексотерапевта, і при цьому захворюванні методи рефлексотерапії ефективні насамперед при психоемоційних розладах.

2. У комплексі лікувальних заходів при бронхіальній астмі ефективним може бути застосування акупунктурного методу «балансування гексаграм».

Ключові слова: реабілітація, рефлексотерапія, метод «балансування гексаграм», бронхіальна астма з психоемоційними порушеннями.

Topicality. Complex treatment using reflextherapy methods has been used for a long time, not only in the case of neurological diseases, but also in various psychosomatic disorders [5; 6; 7; 8; 10; 11; 12]. Below, we would like to cite a clinical case where a complex approach was used to treat a patient with bronchial asthma with psychoemotional disorders using reflextherapy methods, in particular the method of "balancing hexagrams".

An analysis of the frequency of risk factors for bronchial asthma showed that psycho-emotional stress is the most common among them, which is most likely a provoking etiological factor. Bronchial asthma is a classic example of a multifactorial disease in which numerous somatic and mental factors interact. According to H. Weiner and other authors [2; 4; 13; 14], emotional factors by themselves can hardly create sufficient conditions for the development of the disease, but in genetically favorable individuals they can initiate the asthmatic process. The neuropsychological factor mediates its influence on the functional state of the bronchi through sympathetic and parasympathetic regulation mechanisms [2; 4; 13; 14]. Influences that cause the contraction of the smooth muscles of the bronchi are transmitted along the vagus nerve through the pulmonary sympathetic plexuses – adrenergic phenomena that relax the smooth muscles of the bronchi [2; 4; 13; 14]. With bronchial asthma, a psychovegetative syndrome is formed, the basis of which is the parasympathetic orientation of the vegetative tone and reactivity, the insufficiency of the sympathetic vegetative supply [2; 4; 13; 14].

Reflextherapy methods are effective not only diseases of the respiratory system [5; 6; 7; 8; 10; 11; 12], but also with depression, asthenia and others psychoemotional disorders [5; 6; 7; 8; 10; 11; 12], and exaggerates the placebo effect, as stated by modern research [5; 6; 7; 8; 10; 11; 12].

Presentation of the main material. The method of "balancing hexagrams" is one of the methods of compiling acupuncture prescriptions [3; 8; 9; 15], of which there are many in the practice of acupuncture. It is used as an adjunct to basic acupuncture treatment.

Clinical case: patient Z., 42 years old, agronomist. I turned to a reflexologist for help in the spring of 2017 for the second time, after the first successful use of reflexotherapy methods.

Last time consulted a reflexologist in 2005 with a diagnosis of: bronchial asthma on the background of chronic obstructive bronchitis, frequent exacerbations, stage of incomplete remission. In childhood and youth, he was not sick. He began to suffer from respiratory diseases after finishing the agricultural academy, when he started working as an agronomist and often visited the fields in early spring, where he was exposed to the cold wind. Acupuncture diagnostics: a thin white plaque on the tongue, the maximum amount is in the lung area, the edges of the tongue, the tip is free of plaque (asymmetrical), the tip of the tongue is slightly reddish.

The pulse is deep, fast, intense, of maximum force in the tsun position on both sides, but more on the right. Acupuncture diagnosis: bronchial asthma of excess type, invasion of Wind-Cold in the lungs; accompanying diagnosis – hyperactivity of the fire of the large intestine; hyperactivity of the Fire of the heart.

Damage to the heart is only secondary to this condition. Cold of the lungs is the main cause, Heat is a secondary reaction to it (transformation). Fever affecting the colon and heart is a secondary lesion due to spatial (located in the upper heater) and temporal conditions (long course), as well as the "pairing" of the lungs and colon: when one is affected, the other begins to suffer. What started first is the main cause and we treat it first.

Acupuncture recipe: the main points of acupuncture according to the Yuan-Lo rule: P 9 Tai yuan GI 6 Pian li.

Additional acupuncture points for injection on the same day: a combination of the "master" point and an open point according to the law of "circulation of energy"

– MC 8 Lao Hung

– F 3 Tai Chun

Additional acupuncture points for needling on other days: E 25 Tian Shu, MC 5 Jian Shi, RP 6 San Yin Jiao, J 17 Tan Zhong, E 19 Bu Zhong, P 7 Le Qiue, E 40 Feng long, GI 11 Qu Chi, E 36 Zu San Li, GI 4 He Gu, TR 5 Wai Guan, F 2 Xing Jian, T 14 Da Zhui V 43 Gao Huang, V 10 Tian Zhu, V 60 Kun Lun, V 13 Wei Shu

Catamnesis: the patient was treated in September, underwent a course of treatment for 3 weeks and at first there were no significant changes. Then the patient said that the effect is there, and it is significant, but it unfolded very slowly. Yes, according to our observations, the Yuan-Lo rule applies when applied to general diseases.

Now he was bothered by complaints of periodic severe anger, irritability, and aggression, which almost always occurred after drinking alcohol and provoked attacks of bronchospasm with all the respiratory symptoms inherent in bronchial asthma. Symptoms are most significant in the spring, in March-April.

Clinical diagnosis: bronchial asthma on the background of chronic obstructive bronchitis; chronic hepatitis. Drug treatment did not completely solve the problem.

At first, we used the Yuan-Lo rule for acupuncture treatment, and when it did not have a significant effect, we applied the "hexagram balancing" method.

Acupuncture diagnostics: intense frequent pulse, the largest in the II position on the left and the smallest in the I position on the right, which means: the tree hits the Metal, or the liver attacks the lungs (according to the "feedback" mechanism, which can be in the case of a significant deficiency of the lungs and excess liver). The fact that the symptoms of bronchial asthma are most pronounced in the spring is precisely related to the seasonal hyperactivity of the YAN-liver. The affected acupuncture meridian is the lung; the hexagram that corresponds to it is Xun, ("struck") – the Tree-YIN element.

Fig. 1 [adapted by 15]. Correspondence in traditional Chinese medicine of the strokes of the "affected" Xun hexagram to the lung acupuncture meridian points

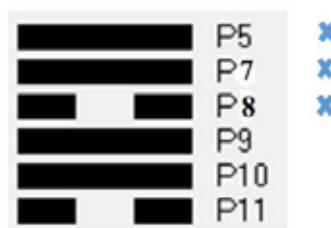
We choose a "favorable" hexagram for this state: it is Heng, I Ching hexagram No. 32. Evaluating hexagram No. 32 Hen, it should be noted that it has the following characteristics: this hexagram is suitable for acupuncture use in the spring, it is formed by two trigrams related to the element "Tree". The time of year when the patient's condition worsens and when he sought treatment is spring. Health problems during the "Tree" season are best remedied by applying the Heng hexagram, which is formed from two trigrams belonging to the "Tree" in acupuncture treatment.

It should also be noted that the "affected hexagram" Xun corresponds to "Tree", as well as both of its trigrams, the affected acupuncture channel of the lungs corresponds to "Metal". The upper trigram of the Hen-Zhen hexagram corresponds to the "Tree", and its lower trigram – Xun – also corresponds to the

"Tree". That is, according to the concepts of traditional Chinese medicine, "Tree" treats "Tree", and "Metal" (acupuncture lung meridian) is the "grandfather" of "Tree" – forming the same relationship as between the etiological factors of the disease. In addition, the lines of the "favorable" hexagram, which are opposite to the lines of the "afflicted" hexagram, correspond to the localization of the patient's symptoms (abdomen – liver, chest – lungs, head – mental disorders).

The practical implementation of the "balancing hexagrams" method: first of all, it is carried out by selecting the "affected" acupuncture meridian and influencing it (in women – on the right, in men – on the left, if the symptoms of the disease are generalized, i.e., without lateralization or – from the side opposite to the lesion, if the pathology is unilateral).

Acupuncture prescription for this case: the male patient has a systemic disease, without lateralization (bronchial asthma, bronchospasm), we inject acupuncture points [3; 6; 9; 15] P- 8,7,5 on the left side; on the right side, we inject acupuncture points GI – 4,5,11 (a paired channel that enhances treatment, acupuncture points for influence are similar to the number of lines of the "affected" hexagram).

Fig. 2 [adapted by 15]/ Acupuncture points for exposure. We choose points corresponding to the "opposite" (on the "affected" hexagram in relation to the "favorable" hexagram) – 4, 5, 6 dashes for the acupuncture effect

The procedure of acupuncture according to the method of "balancing hexagrams" was carried out 3 times during the course of treatment, which consisted of 12 procedures. Also used "nosological" acupuncture recipe: F 2,3,14; R 3, 6,7,8, VB 34; J 22, 21, 17, 12, 6, 4; E 36, 40; GI 10, 15; V- 22, 23, 18, 13, 12, 43; PC 85 (hua-to-jia-tzu) [1].

After the course of treatment, the psycho-emotional state of the patient normalized, he was able to completely give up alcohol, switched to a diet; his respiratory conditions improved.

Conclusions. 1. Bronchial asthma occurs in the practice of a reflexologist and reflexotherapy methods are effective primarily for psycho-emotional disorders in the case of this disease.

2. In the combined of treatment measures for bronchial asthma, the use of the acupuncture method "balancing hexagrams" can be effective.

Список використаних джерел:

1. Мачерет Е. Л., Лисенюк В.П., Самосюк І. З. Атлас акупунктурних зон. К. : Вища школа, 1986. 255 р.
2. Майданнік В.Г., Сміян О.І., Січненко П.І., та ін., Бронхіальна астма у дітей: навчальний посібник. Суми : СумДУ, 2017. 243 с.
3. Новошицький В., Чуприна Г., Середя В., Краснов В. Застосування рефлексотерапії методом «балансування гексаграм» в комплексній реабілітації при пароксизмальній гемікранії. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2023. Вип. 3 (12). С. 18–23.
4. Пухлик Б. М. Елементарна алергологія : монографія. Вінниця : Велес; 2002. 148 с.
5. Свиридова Н., Морозова О., Чуприна Г., [та ін.] Рефлексотерапія : підручник / за ред. Н. К. Свиридової, О. Г. Морозової. К. : ТОВ «Тропеа», 2023. Т. 4. 220 с.
6. Свиридова Н., Морозова О., Чуприна Г., [та ін.] Рефлексотерапія: підручник за ред. Н. К. Свиридової, О. Г. Морозової. К. : ТОВ СІКГРУП Україна, 2017. Т. 1. 3, 1108 с.
7. Свиридова Н., Чуприна Г., Парнікоза Т. [та ін.] Вибрані питання застосування методів рефлексотерапії у лікуванні больових синдромів : Посібник для лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти. К. : ТОВ «Тропеа», 2023. 202 с.
8. Свиридова Н., Чуприна Г., Середя В. Застосування рефлексотерапії за методом «балансування гексаграм» при цефалгіях скроневої області. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2023. Вип. 3 (12). С. 24–30.
9. Чуприна Г., Середя В., Краснов В., Новошицький В. Застосування рефлексотерапії за методом «балансування гексаграм» в комплексній реабілітації хронічного холециститу з цефалгічним синдромом. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2023. Вип. 3 (12). С. 31–35.
10. Acupuncture therapy for neurological diseases: a neurobiological view / Xia Y. [et al.]; eds. Y. Xia., X. Cao., G. Wu., J. Cheng. Beijing: Tsinghua university press and Berlin, Heidelberg: Springer Verlag, 2010. 474 p.
11. Chinese acupuncture and moxibustion. Shanghai: Publishing house of Shanghai University of TCM, 2002. 371 p.
12. Current research in acupuncture /Y. Xia [et al.]; eds. Y. Xia., G. Ding, G-C. Wu. New York : Springer science + Business media, 2013. 731 p.
13. European Academy of Allergy and Clinical Immunology (EAACI). EAACI Guideline on Allergen Immunotherapy – allergic asthma. V 4.0/04 June 2017. 32 p.
14. Global Initiative for Asthma (GINA). Global Strategy for Asthma Management and Prevention 2014. Fontana, US; 2014. 133 p.
15. Twicken D. I Ching acupuncture. The balance method /clinical applications of the Ba Gua I Ching / London and Philadelphia : Singing Dragon, 2012. 275 p.

References:

1. Macheret, E., Lysenuk, V., Samosuk, I. (1986). Atlas acupuncturnych zon [Atlas of acupuncture zones]. Kyiv : Vyscha shkola, 255 p.
2. Maidannyk, V.G., Smiyan, O.I., Sichnenko, P.I., et al. (2017). Bronhial'na astma u ditej: navchal'nyj posibnyk [Bronchial asthma in children: a manual]. Sumy : SumDU; 243 p. (in Ukrainian).
3. Novoshytskyi, V., Chupryna, G., Sereda, V., Krasnov, V. (2023). Zastosuvannya refleksoterapii metodom «balansuvannya heksahram» v kompleksnii reabilitatsii pry paroksozmalnii hemikranii [Application of reflexotherapy with the “balance of hexagram” method in complex rehabilitation for paroxysmal hemicrania]. *Suchasna medytsyna, farmatsiia ta psykholohichne zdorovia – Modern medicine, pharmacy and psychological health*, 3 (12). С. 18–23.
4. Pukhlik, B. M. (2002). Elementarnaia allergologiya : monografiia [Elementary allergology : monograph]. Vinnytsya : Veles, 148 p.
5. Svyrydova, N., Morozova, O., Chupryna, G. M. et al. (2023). Refleksoterapiya : pidruchnyk [Reflexotherapy: textbook]. Kyiv : TOV TROPEA, V. 4, 220 p. (in Ukrainian).
6. Svyrydova, N., Morozova, O., Chupryna, G. M. et al. (2017). Refleksoterapiya : pidruchnyk [Reflexotherapy : textbook]. Kyiv : TOV SIKGRUP Ukraine, V. 1. 3, 1108 p. (in Ukrainian).
7. Svyrydova, N., Chupryna, G., Parnikoza, T. et al. (2023). Vybrani pytannya zastosuvannya metodiv refleksoterapii u likuvanni bolovykh syndromiv [Selected issues of the application of reflexology methods in the treatment of pain syndromes: guide for doctors-students of institutions of postgraduate education]. Kyiv : TOV TROPEA, 202 p. (in Ukrainian).
8. Svyrydova, N., Chupryna, G., Sereda, V. (2023). Zastosuvannya refleksoterapii za metodom “balansuvannya heksahram” pry tsefalgiyakh skronevoi oblasti. [Application of reflexotherapy according to the “hexagram balancing” method for cephalalgias of the temporal region]. *Suchasna medytsyna, farmatsiia ta psykholohichne zdorovia – Modern medicine, pharmacy and psychological health*, 3 (12). С. 24–30.
9. Chupryna, G., Sereda, V., Krasnov, V., Novoshytskyi, V. (2023). Zastosuvannya refleksoterapii za metodom “balansuvannya heksahram” v kompleksnii reabilitatsii khronichnoho kholetsystytu z tsefalhichnym syndromom [Application of reflexotherapy according to the “hexagram balancing” method in the combined rehabilitation of chronic cholecystitis with cephalalgic syndrome]. *Suchasna medytsyna, farmatsiia ta psykholohichne zdorovia – Modern medicine, pharmacy and psychological health*, 3 (12). С. 31–35.
10. Acupuncture therapy for neurological diseases: a neurobiological view (2010). Xia Y. [et al.]; eds. Y. Xia., X. Cao., G. Wu., J. Cheng. Beijing: Tsinghua university press and Berlin, Heidelberg : Springer Verlag, 474 p.
11. Chinese acupuncture and moxibustion. (2002). Shanghai: Publishing house of Shanghai University of TCM, 371 p.
12. Current research in acupuncture (2013). Y. Xia [et al.]; eds. Y. Xia., G. Ding, G-C. Wu. –New York: Springer science + Business media, 731 p.
13. European Academy of Allergy and Clinical Immunology (EAACI). EAACI Guideline on Allergen Immunotherapy – allergic asthma. V 4.0/04 June 2017. 32 p.
14. Global Initiative for Asthma (GINA). (2014). Global Strategy for Asthma Management and Prevention 2014. Fontana, US; 133 p.
15. Twicken, D. I (2012). Ching acupuncture. The balance method /clinical applications of the Ba Gua I Ching / London and Philadelphia : Singing Dragon, 275 p.